

Obisk pri sv. Marku v Florenci.

Spisal prof. Andrej Plečnik.

Ko sem si ogledal razne zanimivosti in slike in umotvore, sem šel naglo od stolne cerkve, od njenega kampanila in baptisterija po ulicah, ki so precej dolge in ki me privedejo naravnost mimo akademije na trg sv. Marka. Semkaj me je vlekla cerkev sv. Marka in nekdanji dominikanski samostan, ki se sedaj zove muzej sv. Marka. Dominikanci so sem prišli iz mesta Fiesole, ki je nekako dve uri od Florence oddaljeno. Od slavne cerkve San Miniato sem Fiesole prav dobro razločil. Dominikanci so prišli l. 1436.; poklical jih je papež Evgen IV., tisti papež, ki je par let pozneje sklical znani cerkveni zbor v florentinski stolnici; v spomin nanj najdeš bronasto ploščo nad zakristijo. — V samostan v mestu Fiesole je stopil 20 letni mladenič Guido di Pietro; dobil je samostansko ime fra Giovanni Angelico ter se je preselil s sobrati v samostan sv. Marka; tega je začel krasiti in slikati s svojimi nesmrtnimi slikami na presno. V tem samostanu je živel drug dominikanski slikar fra Bartolomeo, ki je vplival na delovanje Rafaelovo; in živel je v njem Savonarola, goreči govornik, pregoreči reformator posvetnega življenja, ki je žalostno končal na grmadi. Ti veliki možje so me gnali v nekdanji dominikanski samostan, da si ga ogledam.

Cerkev je vtoliko zanimiva, ker je v njej nad velikimi vratmi, tam kjer je pri nas kor, križani Kristus, naslikan od Giotta. Podoba je zares dostojna slika umirajočega Boga. Levi del prečne ladje je posvečen sv. Antoninu, dominikancu od sv. Marka, ki so ga bili naredili za nadškofa v Florenci. Vsa kapela je precej bogato ozaljšana: tam so freske, sohe iz marmorja, reliefi iz bronu; vse se nanaša na Antoninovo življenje. — Med Antoninovo kapelo in med vhodom, nekako na sredi stene, je četvero-kotna bronasta plošča, ki pravi, da je v cerkvi pokopan Janez Pico, grof iz Mirandole; umrl je star komaj 32 let; hotel je sklicati skupaj vse učenjake celega sveta, da bi v Rimu uprizorili veliko disputacijo o resnici.

Desno od cerkve je vhod v samostan. Ta je od l. 1869. imenovan „muzej“ in ima te-le glavne dele: dvorišče ter na vseh štirih straneh koridor (križasti obhod), celice dominikancev in knjižnico.

Križasti obhod ali koridor je ves preslikan. Naj omenim le nekaterih fresk. Nad sobo za tujce je podoba fra Angelicova: dva dominikanca prijazno sprejemata tujega popotnika; tujec je Kristus. Ne morem popi-

sati vtisa, ki ga je name napravila ta podoba. Na njej so le tri doprsne moške freske. A vsaka gesta je tako resnična, lepa, plemenita; spomniš se nehoté besede: Karkoli ste storili enemu mojih najmanjših, to ste storili meni. — Na koridoru, ravno nasproti vhoda, je dvorana z napisom Capitolo. Drugega ni v kapiteljski, nekoliko temni dvorani, nego na zadnji steni je naslikan Jezus na križu. Da nihče zraven ne more in se ne dotika podobe, je napeta pred njo debela vrv. Jezus visi v sredi, na vsaki strani en razbojnik; okoli Kristusa kleče in stoje — ne nemo, nego polni sočutja: sv. Dominik, Jeronim, Avguštín, Frančišek, Benedikt, Bernard, Romuald, Tomaž Akvinski, mučenec Peter; Marija, Magdalena, Janez, Lovrenc, Kozma in Damjan. Ta slika izraža nedopovedno lepo pravo, srčno žalost, sočutje naslikanih oseb; pa vsak obraz izraža to po svoje, eden mirno zamišljen, drug ves iz sebe, ves prevzet notranje bolečine. Bil sem dvakrat v tej kapiteljski dvorani; dolgo sem ostal notri, gledal in študiral in razmišljal o vsej lepoti, o veri, o ljubezni, katero je vdihnil fra Angelico tej podobi. Nikoli nisem bil sam, vselej so stali zraven mene obiskovalci, domačini in tujci, posebno Angleži in Amerikanci. Ameriške dame, vse v svilo oblečene, da šumi na njih, stojé nemo pred križanim Jezusom, le napol glasno delajo druga drugi opazke; z nenavadno resnobo gledajo to tako naravno, tako globoko, v srcé segajočo žalost svetnikov in svetnic, stoječih in klečečih okoli Jezusa, a ta žalost ni obupna, ni nebrzdana, nego žalost polna sočutja, polna usmiljenja, žalost, ki ve, kaj nam je rodilo Jezusovo trpljenje, kaj nam je prinesla njegova smrt. V kapiteljski dvorani sv. Marka, mislim, da izgine vsak cinizem; pred Angelikovim križanim Jezusom izgine vsaka frivolnost; protestantje, tujci, gredo vun, kot bi bili pri službi božji; zamišljeni stopajo naprej, kot bi bili pri pridigi; pa katera pridiga bi bila bolj pretresljiva nego Jezus na Kalvariji. Dvakrat sem bil šel gledat tega Jezusa, enkrat pred tremi leti, drugipot lani. Obakrat sem dejal: italijanska vlada je dominikancem vzela samostan; mogoče, da to ni napačno; koliko gospodov in gospé pride zdaj sem gledat nesmrtné slike pobožnega meniha; ti ljudje leto in dan ne vidijo cerkve od znotraj, tu jih prevzame duh božji, duh prave pobožnosti, ki diha iz vsake slike Angelicove. Vasari, znani slikar in pisatelj o umetninah, pravi: Fra Angelico je večkrat dejal, kdor hoče sli-

kati Jezusovo življenje, mora biti tesno združen z njim. Kar je naslikal, ni popravil nikoli, rekoč, Bog je hotel, da sem tako naslikal in ne drugače. Nikoli ni začel slikati, nego da je prej molil; kadar je križanega Jezusa slikal, je jokal. Kdor ne veruje besedam Vasarijevim, naj gre sam gledat, videl bo, da je fra Angelico čutil, kar je vdahnil svojim podobam. Nihče ne more dati, česar sam nima; kako naj dajo naši umetniki cerkvenim slikam pobožnega duha, če ga sami nimajo. Kar mene tiče, bi raje imel, če bi kak slikar kopiral Jezusa v kapiteljski dvorani pri sv. Marku, nego da ga sam po svoje naredi.

Kakih 10, 20 korakov naprej, nad vratmi, je zopet slika fra Angelica: Kristus na križu, sv. Dominik objema križ. Toliko sočutja, toliko ljubezni do Jezusa je v tem obrazu Dominikovem, v teh očeh, da te nehoté pretrese svet strah, da ti nevedé kdaj pridejo solze v oči; spomniš se besedi Pavlovih: Exinanivit semetipsum; — zavoljo nas se je Kristus ponižal toliko, da se bolj ni mogel; postal je človek, nam v vsem enak, razen greha, pokoren svojemu Očetu do smrti na križu.

Iz koridora ali križastega obhoda se pride v veliko obednico; te nisem videl; je zaprta. Zato grem naprej skoz vežo in hodnik ter pridem najprej v malo obednico. Mi Kranjci bi jo brez skrbi lahko imenovali veliko. Znana je, ker je v njej fresko-slika Dominika Ghirlandaja: zadnja večerja. Slika je prav dobro ohranjena.

Od tam stopam po stopnicah navzgor in pridem na hodnik, ob katerem so na obeh straneh redovniške celice. Vseh jih je 42. Celice so majhne; imajo mala okenca, kamenit tlak, lesena vrata z zapahom; slavne so zato, ker je skoraj v vsaki fresko-podoba fra Angelicova. Slike so na stenah v okvirju pod steklom; pobožni fra Angelico je svojim sobratom celice okrasil. Po resnih hodnikih, ki se jim vidi streha, po celicah z nizkimi vratmi so hodili belo oblečeni menihi dominikanci; danes je to drugače; potniki iz vsega sveta prihajajo v Firence, voz za vozom se ustavlja pred sv. Markom, potniki izstopajo in hodijo s tihimi koraki po resnih koridorih in si ogledujejo celice, ki so nekdaj bile prostori, namenjeni ascezi. Čudno se svet suče. Nekoč so pred temi na pogled neznatnimi podobami v celicah sedeli in klečali redovniki, ob pogledu na te podobe je njihov duh plaval proti nebesom, navduševali so se za svoje sveto zvanje. Sedaj posedajo tod dannadan slikarji in slikarice, kopirajo slike in ni jim mar drugega, nego da svoje bolj ali manj dobre kopije prodajo in si kupijo vsakdanjega kruha.

Naj navedem par slik iz celic: Kristus se prikaže Magdaleni veliko nedeljo zjutraj; Kristus na križu; Marija moli novorojenega Jezusa, ležečega na

tleh, sv. Jožef in redovnik ga tudi molita; žene ob Jezusovem grobu veliko nedeljo zjutraj; Marija vzeta v nebesa, Kristus jo krona, nebeški prizor gledajo sv. Pavel, Tomaž Akvinski, Benedikt, Dominik, Frančišek, Peter mučenec iz reda dominikancev; Jezusa krsti Janez Krstnik; Magdalena gleda klečeč ob križu na Jezusa križanega. Slikarji naj bi se prišli učiti k Angeliku, kako je treba slikati spokornico Magdaleno! — Jezus potni krvavi pot na vrtu Getzemani, nad njim se prikaže angel, ki ga potolaži, Marija in Marta pa molita v svoji sobici za Jezusa in ga podpirata v smrtnih težavah s svojimi vzdihmi. Ena slika kaže, da je bil pri sv. Marku kraj prave asceze: na križu visi Jezus, pred njim kleči redovnik, menda sam sv. Dominik, telo ima do pasu razgaljeno in se biča, tako da mu iz telesa kaplja kri; obraz tega redovnika, ki gleda na križ, je tako lep, tako izrazit, tako jasno govori, kaj se godi v njegovem srcu, da kar čakaš, kdaj bo nagovoril Jezusa, in skoraj slišiš, kako žvižga oster bič po truplu.

Kakor so celice imenitne zaradi slik, so nekatere važne tudi zaradi mož, ki so v njih živeli. Na koncu enega koridora stopim čez dve kamenitni stopnici in berem napis na marmornati ploščici: Kdor stopi v te prostore, kjer je živel Savonarola, prejme odpustek 10 let. Tako je določil Leon X. l. 1516. Trije mali prostori so to, ki je v njih molil, se mrtvičil, svoje govore pisal in premišljeval veliki Savonarola, o katerem nam je svoj čas pravil profesor cerkvene zgodovine, da je živel kot svetnik, četudi zaradi nekaterih napak ni kanoniziran. — Savonarola, rojen v Ferrari, je vstopil 23let star v Bologni v dominikanski red; odtam je prišel l. 1482. v Firence. Razkošno življenje plemičev, Medicejcev in bogatega meščanstva mu ni ugajalo. Njegove pridige, katerim je dajal poudarka s svojim svetim življenjem, so vabile z vso resnobo, naj se ljudje npravno prenové, pokoro naj delajo vsi, svetni ljudje in služabniki sv. Cerkve; drugače bo Bog vse s hudo šibo udaril. Razumljivo je, da so preprosti ljudje zanj goreli. Sam je bil prepričan o svojem poslanstvu. Skrivno razodenje Janezovo je razlagal s takim ognjem, da je bil samostan premajhen za poslušalce; zato je govoril na samostanskem dvorišču, slednjič se je preselil v stolnico. Reformira domači samostan, reformira druge samostane in stopa v vedno večje nasprotje z Medicejci, ki so vladali v Firenci. Kdor v Firenci gleda, kaj da so Medicejci vse dali napraviti, bo rad pritrdil, da so uživali vse dobrote tega sveta, skoraj nekoliko pogansko. Savonarola, izvoljen za priporja, ne mara obiskati Lovrenca Medici. V svojih govorih jame napadati Medicejce. Ko pa je francoski kralj Karel VIII. prišel s svojo vojsko čez Apenine, zdelo se je, da je že prišla napovedana šiba božja. Ker

je Medicejec izročil florentinske trdnjave francoskemu kralju, se je uprlo ljudstvo zoper njega in ga odstavilo. Karel VIII. gre skozi mesto naprej na jug, proti Neapolu. In menih Savonarola postane tribun florentinski leta 1494. Florenca naj se preustroji v svetno-duhovsko, demokratično državo; vzgoja bodi krščanska, ne pogansko-klasična. Za svetovalce odbere 1000 mož. Kristus bodi kralj, pravec delovanja bodi ljubezen do bližnjega, modrosti si izprosijo v molitvi. Na vladni palači, Palazzo vecchio, da Savonarola napraviti napis: Jezus Kristus, kralj Florentincev, izbran po sklepu ljudskem. Tri leta vodi Savonarola teokratično-demokratično vladno mesta z največjim uspehom. Smrtni sovražniki so se objemali, krivično blago se je vračalo. Javne igre so izostale; deklice so izbirale deviški stan, so postajale redovnice, dame so se skromno oblačile, cerkve so bile vedno polne; javno po cestah so peli svete pesmi in psalme; mladeniči iz najboljših hiš so šli k sv. Marku v noviciat; po hišah so izginile kvarte, svetne knjige, glasbeno orodje.

Pustni torek 1. 1496. so imeli v Florenci namesto pustne zabave procesijo, v kateri je šlo 10.000 otrok. Ta procesija belo oblečenih otrok se je ponovila cvetno nedeljo. L. 1497. so zadnje dni pred pustom hodili možje od hiše do hiše in pobirali posvetne, nesramne podobe, knjige, jemali so tudi obleke za maškarado. Pustni torek se zbere nešteta množica, pred katero so nosili križ umetnika Donatella, na glavnem trgu pred mestno hišo; sredi trga je bila visoka grmada, zložena iz krink, maškaradnih oblek, in posvetnih knjig; na grmadi so bile vse mogoče potrebščine ženske toalete, ogledala, dišave; godbeno orodje tudi ni manjkalo, deske za šah, kvarte; prav na vrhu grmade so bili portreti lepih žensk. In grmado zažgo, otroci pojo svete pesmi, zvonovi zvoné in trobente doné. Pravijo, da je mnogo dragocenosti zgorelo ta dan. — Z glavnega trga se vali procesija na trg sv. Marka, kjer so peli in se navduševali drug drugega menihi, duhovniki in meščani.

Teokratična vlada Savonarolova pa ni bila brez odpora, ki se je vedno ostreje pojavljal. Papež Aleksander VI. mu ponudi visoko dostojanstvo; Savonarola odkloni vsako čast, češ, da ne mara ne mitre, ne kardinalskega klobuka. Papež ga povabi v Rim, da tam razjasni in razloži svoje početje; Savonarola se izgovarja z bolehnostjo. Naravno je, da mu papež prepove pridigati in se vesti kot poslanec božji. A Savonarola se ne mara ukloniti, odreče pokorščino. Nevolja zoper njega je vedno večja, posebno ko je jela divjati v mestu kuga in lakota in je Savonarola kratil ljudstvu pravice.

Papež ga izobči; eden izmed frančiškanov ga javno imenuje krivoverca, krivega preroka. Nasprot-

niki vdero v samostan sv. Marka, ujemo Savonarola in ga neusmiljeno sedemkrat denejo na natezalnico. Tu je v strašnih bolečinah izpovedal: ne Bog, ne božje razodetje, nego samo častihlepje ga je vedlo do tega, kar je delal. To izpoved je pa preklical. Zadnje dni svojega življenja je preživel mirno; mirno je šel v smrt. Z dvema dominikancema, sbratoma, je bil na Vnebohod 1498 obešen na glavnem trgu in potem sežgan.

V celicah tega čudnega moža sem. V prvi sobici je njegov portret; slikal ga je imenitni dominikanec fra Bartolomeo. Tak je bil torej Girolamo Savonarola. Suh obraz, slok nos; prijazen, miren izraz vsega obličja kaže, da je mož gorel za izpreobrnjenje ljudstva, da ni iskal v vseh letih svojega delovanja sebe, nego Boga. — V sobici je še relief znanega kiparja Dupréja iz Piemonta; kaže nam Savonarola, ko pridiga Florentincem.

Iz prve sobice se pride v pravo celico, v pravo stanovanje Savonarolovo. Zunaj je nadpis: V teh prostorih je stanoval častiti Jeronim Savonarola, apostolski mož. — S svetim strahom, ali če hočete, z velikim zanimanjem gledam tu stvari, ki so ostale po tem čudovitem možu. Varno, pod steklom, so v debelem zvezku lastnoročno od njega pisane pridige, sv. pismo z opazkami, ki jih je napravil ob strani; potem mal, lesen križec; ravnotako je pod steklom velik rožnivenec — skoraj gotovo ga je nosil na vratu — in kos obžganega, začrnelega lesa: ta je ostanek grmade, na kateri je zgorel.

Iz drugega prostora stopim še v tretjega. Majhna celica je z malim okencem, pravi asceterij Savonarolov; v tem prostoru je molil, se mrtvičil, zatajeval. Pod steklom vidim njegov spokorni pas, širok in oster; moral je biti to zares goreč in svet mož, ki je pa predaleč šel takrat, ko je odpovedal papežu pokorščino.

Idealen mož je bil; delal, trpel in umrl je za svoje ideale. Zato me je žalost prevzela, ko sem se vračal v prvo celico. Ravno nasproti oknu je obešena ta-le podoba: Glavni trg pred mestno hišo, Piazza della Signoria, v sredi so postavljene zelo visoke vislice, na njih vise na treh povprečnih drogih trije dominikanci; spodaj je okoli in okoli grmada, iz katere sika ogenj in se vali močen dim. Nekaj ljudi stoji v gručah na trgu in gleda ogenj. Par mož pa v noši tistih časov nese v naročju drva, dračje in drugo gorivo; naglo hité, da zanetijo še večji plamen, ki požge in uniči prejkoprej obešence. Ubogi Savonarola!

Zelo me je zanimala celica sv. Antonina, nadškofa florentinskega. Bil je velik prijatelj slikarja fra Angelica. V celici je glava sv. Antonina, kakor jo je skiciral slikar fra Bartolomeo; obraz v gipsu, kamor

so ga odtisnili na mrtvem svetniku; pod steklom je Antoninova morala, kakor jo je svojeručno napisal. Kot moralista ga še dandanes večkrat citirajo. Pisana je knjiga s tako majhnimi črkami, da se težko čita. Na steni je obešena slika: drevo, ki pomeni red sv. Dominika; namesto sadov so vstavljeni na vejah imena svetih dominikancev in med njimi je na vrhu drevesa tudi Savonarola! V celici je velika steklena omara; hranijo se notri pontifikalije Antoninove. Antonin je bil pobožen redovnik in svet škof, ki ga je vse ljubilo, mož, ki je pomagal reformirati Cerkev, ki se je trudil, kolikor je mogel, da bi pravi duh zavladal po cerkvah, po samostanih in po drugih cerkvenih zavodih.

Zanimivi sta še dve celici; v njih je spal l. 1442. papež Evgen IV., ki je par let prej sklical v florentinsko stolnico cerkveni zbor za spravo med vzhodno-razkolno in rimsko-katoliško cerkvijo. Te dve celici je bil Medicejec, ki je poklical dominikance k sv. Marku, odločil zase, da se odtegne svetu, kadar se mu bo zdelo, in da laže Boga moli. Prva celica je temna, v drugo se gre par stopnic navzgor in ta dobiva luč od zgoraj. V njej je portret Medicejca in ena najlepših slik fra Angelica: trije Kralji molijo Jezusa. V teh prostorih je Medicejec lahko molil, če je hotel; ne vidi se prav nikamor, stene so enostavno pobeljene in še zdaj je vse tiho, akoravno je zunaj v mestu zelo živahno in polno ropota. — Družina Medicejska je prišla do veljave po bogatih kupčijah; Medicejci so bili trgovci in visoki plemiči. Cosimo Medici je vodil mesto 30 let in njegovo utočišče naj bi bili omenjeni celici. Občeval je z velikimi mojstri renesance, z Brunelleschijem, ki je zidal kupolo v stolnici, s kiparjem Donatellom; on je takorekoč oče florentinske renesanške umetnosti. Še preden je umrl, so mu dali častni priimek — oče domovine.

Za njim je vladal Lovrenc Medici, ki je moč in slavo svoje hiše najvišje povzdignil. Na javnem prostoru v mestu je napravil viteško igro, turnir, ki ga je veljala 10.000 zlatov. Cvetele so umetnosti in obrti: zlatarjev in draguljarjev, lesorezcev, onih, ki so znali delati intarzije, ki so znali tkati zlato in srebrno blago. Zbiral je Lovrenc umetnine, slike, kipe iz vsega sveta, rokopise; vabil je v Florenco učenjake in umetnike. Papež Sikst IV. ga je naredil za oskrbnika svojega premoženja.

Razmere pa niso mogle biti zdrave navzlic neizmernemu bogastvu in navzlic renesanškemu razkošju. L. 1478. so se zarotili nekateri zoper Lovrenca, vsemogočnega voditelja florentinske republike. V stol-

nici so ga hoteli zabosti dne 26. aprila ravno med povzdigovanjem. Naklep se je ponesrečil. Morilce so ljudje razsekali na kose.

Za vladanja Lovrenca Medici je prišel Savonarola v Florenco, videl veliko korupcijo in začel reformirati.

Še eno krasno zakladnico treba omeniti, biblioteko sv. Marka. Med celicami je postavljena; dvorana je dolga 52 m, široka 10·5 m. 22 stebrov jo deli v tri ladje. Ustanovil jo je gori imenovani Cosimo Medici. Človeku se odpre duša in srce, če stopi v tako knjižnico. Okna so velika in visoka, ob stenah so omare do stropa, ob stebrik dolge vrste miz z malo napoševnim pokrovom, v katerem je vdeleno steklo. V teh mizah ali pultih je 82 velikih knjig za koralno petje; znesli so jih skupaj iz raznih zatrtih samostanov. Vse knjige so iz pergamenta. Človek se iz srca raduje miniaturnih in okraskov v njih. Barve so žive in jasne, akoravno so že 400, 500 let stare; po cele strani so poslikane, ali imajo začetne črke v najraznejših variacijah; nekatere miniature so umetniško izdelane, polne svetih motivov. Redovniki slikarji, ki so pisali in slikali te foliante, so morali dolgo, dolgo časa porabiti, vztrajno delati, da so kaj tako lepega naredili.

* * *

Stopil sem iz samostana sv. Marka, kjer sem srečal toliko žalostnih in veselih spominov. — Obiskal sem še palačo, ki je kot trdnjava zidana iz rezanega kamena, vladno palačo, Palazzo vecchio, katere stolp je 94 m visok. Ta reprezentacijska palača z visokim od vseh strani vidnim stolpom je značilna za Florenco. V njej je par let vladal Savonarola — a pred njo na trgu so ga obesili in sežgali . . . Grem po stopnicah in pridem v veliko, z ornamentami in slikami okrašeno dvorano, Salone del gran Consiglio. Dvorana je dolga 53 m, široka 22·5 m. Začeli so jo zidati po nasvetu Savonarolovem, tri leta pred njegovo smrtjo. Izvršetka ni čakal. A sedanji Florentinci so mu postavili v njej lep spomenik: na visokem postamentu stoji iz belega marmorja izklesan dominikanec s svojim lepim, mehkim obrazom.

Tako sem stal tu še enkrat pred njim, ki je tako gorel za čisto, brezmadežno življenje, da je pustil naravoslovje, ki je študiral, z namenom, da postane zdravnik kot oče — in je postal rajši strog redovnik, ki je karal z apostolsko odkritosrčnostjo napol pogansko, epikurejsko početje Medicejcev in napovedoval šibe božje.

Škoda, da je živel ta sicer malo pregoreči, a dobromisleči reformator za časa Aleksandra VI.!

